

Son Yılların Sözüleri

Prof. Dr. Hasan EREN

Her yılın bitiminde Almanya'da bir yılın sözü seçildiğine tanık oluyoruz. Yıl sonu söz seçimlerinin Almanya'da artık geleneksel bir değer kazandığı anlaşılıyor.

“Yüzyılın Son Sözü: Millennium” (*Türk Dili* 2000/I, 107-109) ve “2001 Yılıın Sözü: 11 Eylül” (*Türk Dili* LXXXIII, 2002, 289-291) başlıklı yazılarımda *Türk Dili*'nin değerli okurlarını bu yolda bilgilendirmeye çalışmıştım.

Almanya'da yıl sonlarında yapılan söz seçimlerinin gelenekleşmesi 30 yıl sürmüştür. Yılın sözü (Wort des Jahres) ilk olarak 1972 yılının bitiminde Alman Dili Derneği (Gesellschaft für deutsche Sprache) tarafından seçilmişti. O yıldan beri bu seçimlerde hiç aksama olmamıştır.

Alman Dili Derneği yılların sözlere ilişkin çalışmaları ve belli başlı yazı ve yayınları 1999 yılından başlayarak *Wörter und Unwörter. Sinniges und Unsinniges der deutschen Gegenwartssprache* başlıkları altında toplamaktadır. Bu dizide yer alan yazı ve yayınların yalnız Almanları ilgilendirdiği söylenemez. Yıl sonlarında gerçekleştirilen söz seçimlerinin Alman diline birtakım yeni değerler, yeni kavramlar, yeni anlamlar getirdiği bir gerçektir. Ancak bu seçimlerin gitgide uluslar arası bir ağırlık kazandığı da göz ardı edilemez.

“Yılın sözlere”, yaygın olarak düşünüldüğü gibi, bir yıl içinde en çok veya en sık geçen sözlere değildir. Belli bir süre içinde en sık kullanılan bir sözü ortaya çıkarmak istediğimizde kesin olarak *yıl* veya *zaman* kavramları ile karşılaşılacaktır. Yıldan yıla yapılan söz seçimlerinde dilsel sayımlardan elde edilen yalnız veriler değerlendirilmektedir. Seçimlerde ülkenin bir yıl içindeki toplumsal, siyasî-iktisadî ve kültürel yaşamına ilişkin olgu ve anıları çağrıştıran karakteristik “sözel fosiller” üzerinde durulmaktadır. Başka bir deyişle, yılın dilsel damgasını taşıyan sözlere önem ve ağırlık verilmektedir. Böylelikle yılların sözlere yoluyla bir dil kroniği oluşturulacaktır. Tarih kroniklerine benzemeyen bir kronik. Ve dil kronikçileri, değerlendirmelere girişmeyerek daha çok gerçekleri bütün açıklığı ve doğruluğu içinde yansıtmaya görevi yapacaklardır.

1972 yılından bu güne değin yapılan “yılın sözleri”ne yönelik seçimlerde kazanan sözler arasında değerli değersiz, önemli önemsiz, geçici ve kalıcı sözler de göze çarpacaktır. Kalıcı, yani günümüze değin kalmış birtakım sözler... *Umweltverschmutzung* (1971), yani çevre kirlenmesi, *Perestroika* (1987), yani yeniden yapılanma, *Glasnost*, yani açıklık gibi. Bu sözler arasında *Wende* (1982-1989) gibi çok sevilen bir deyiş de geçer. Çağımızın sözel fosilleri olarak bu sözler karakteristik değerlerini yıllar sonra bile yitirmeyeceklerdir. *Waldsterben* (1983), *Çernobil* (1986) gibi. Son olarak, bu sözler (Wörter) arasında yılın yerli yersiz, yeterli yetersiz, yanlış sözleri (Unwörter) de geçecektir. *Ethnische Säuberung* (1992) kavramı gibi.

1971 yılından başlayarak Almanya’da “yılın sözü” (veya “yılın sözleri”) arasında geçen belli başlı örnekleri gözden geçirelim mi?

Bu sözlerin ülkemizde de yaygın olarak değer kazandığına tanıklık edeceğiz. Örneğin Almanca *Umweltschutz* ve *Umweltverschmutzung* (1971) sözlerinin ülkemizde de *çevre koruma* ve *çevre kirlenmesi* olarak sık sık geçmeye başladığını biliyoruz. Bunun gibi, Almanca *Nostalgie* de dilimizde Fransızca söylemi ile *nostalji* olarak yerleşmiştir.

1977 yılında Almancada *Terrorismus* ve *Terrorist* yılın sözleri olarak değerlendirilmiştir. *Terorizm* ve *terorist* ülkemizde de büyük yer tutmaya başlayacaktır. *Terorizmin* 2001 yılının 11 Eylül günü New York’ta gerçekleştirilen uçak saldırısı ile doruğa çıkacağını göreceğiz.

1978 yılında *Disco* ve *Single* sözleri yaygınlaşacaktır.

1979 yılında *Holocaust* en ürkünç söz olarak dillerde dolaştı. Bu sözün Amerikan TV filmi yoluyla Almanya’ya geldiğini görüyoruz. Bundan başka, *Boat People*, *Nachrüstung* ve *Ölschock* olayları büyük sorunlar olarak tartışmalara yol açmıştır.

1980 yılında *Olympia Boykott* göze çarpar.

1981’de *Nullösung* dile girmiştir. 1979’da NATO’da silâhsızlanmaya ilişkin tartışmalar *Nullösung* sözünü Almancaya kazandırmıştı.

1882’de Bonn’da yaşanan ekonomik ve siyasî sorunlar *Wende*’yi sağladı. *Arbeitslosigkeit* (işsizlik) ve *Ausländer* (yabancılar) sorunları toplumu uğraştırmaya başladı.

1983’te *Waldsterben* (orman ölümleri) de zararlı maddelerin yayılması ile sıkı sıkıya bağlıdır. Bu söz o denli anlam doludur ki Fransızcaya bile *le waldsterben* olarak girmiştir. Sonuç olarak ağaç ve orman ölümleri bir ölüm türü olarak sözlüklere geçmiştir. Orman ölümlerinin sorumlusu olarak taşıtların çıkardığı gazlar görülmüştür. (Almanya’da 1989’da toplam 30 milyon binek otosu vardı.)

Son Yılların Sözlere

1984'te az zararlı gaz çıkaran bir otomobil arandı. Gerçekleştirilen otomobile *Umweltauto* (çevre otomobili) adı verildi ise de, çevre koruyan bir otomobil yapılıp yapılamayacağı sorunu çözümlenemedi. *Tempolimit* de bu yolda bir çözüm diye düşünüldü.

Bu yıl içinde *Bananenrepublik* kavramı da ortaya çıkmıştır. *Bananenrepublik* (muz cumhuriyeti) küçültücü anlamda bir devlet olarak dile girdi.

1985 yılında *High-Tech*, *Aids* ve *Rambo* dillerde geçmeye başlamıştır. *Rambo* bir film kahramanının adı olarak tanınır. Sık sık mecaz olarak kullanılmıştır. Örneğin saygısız araba sürücülerine trafik Rambosu adı verildi. Fransız uzun yol kamyon sürücüleri boykotlarını *Rambo hareketi* olarak nitelendirdiler.

1985 High-Tech kazaları yılında Çernobil, Ukrayna'daki bir yer adı olarak ortaya çıktı. Almandada bir cins ismi değeri kazanan bu söz, insanlığın belleğine damgasını vurmuştur, tekniğin dizginlenemeyeceğini bildiren bir anahtar söz olarak. Çernobil'deki kazada serbest kalan radyasyon *Becquerel* olarak ölçüldü. Bu ölçü birimi ile fizikçi Henri Becquerel onurlandırılmıştı, Curie çiftinin yol arkadaşı olarak. Dinî inançlardan yola çıkan çevreciler, evrenin korunması üzerinde durdular. Çünkü radyasyonun oyuna getirilemeyeceği açıklık kazanmıştı. Bu bağlamda radyasyonun ozon deliğini büyüteceği gerçeği yaygınlaştı. Spray kullananlar da "ozon deliği gangsteri" olarak suçlandırıldı.

1987 yılında *Aids* kavramı söz varlığına en derin bir damga vurmuş oldu. *Aids*, *Acquired Immune Deficiency Syndrome* sözlerinin başındaki harflerden oluşturuldu bir akronim olarak. *Aids* adı yanında *Aidsi* gibi bir zevksiz türev de ortaya çıktı. Bu türev *Spasti*'den örneklenmişti. *Perestroika*, *Glasnost* yanında *Ozonloch* (ozon deliği) bu yılın anıları olarak yaşamaktadır.

1988'de *Atomüllskandal*, 'nükleer atıklar skandalı' olarak dilimizde de geçerlik kazandı. *Europäischer Binnenmarkt* da Avrupa iç pazarı konusunu getirdi.

1989'da *Reisefreiheit* (gezi hürriyeti) sağlandı. Buna Wende yılında direkt olarak elde edilen kişisel hürriyeti bildiren en karakteristik söz gözüyle bakmak gerekir.

1989'da BRD ile DDR'nin BRDDR diye birleştirilmesi tartışmaya açıldı.

Flüchtlingsstrom, Almanya'ya sığınma yolundaki akını bildiren bir kavram olarak Alman dilinde yerini aldı. Bundan başka, Berlin'de Wedding ile Prenzlauer Berg arasındaki eski sınır çizgisi üzerinde bir Duvar parkı kuruldu. Duvarın kalıntıları da anıt olarak kaldı.

Trabi de eski otomobil markası *Trabant*'ın anısı olarak bir kult otomobili değeri kazandı: "Kral öldü, yaşasın Kral!" sözünden örneklenerek "Der Trabi ist tot, es lebe der Trabi!" deyişi yaygınlaştı.

1991'de *Pax americana* yanında "Prusya sıtması" anlamına gelen *Preußenfieber* toplumda titreşimlere yol açtı. *Autodiktat* yanında *Müllidiät* (atık diyeti) çevrecileri uğraştırmaya başladı. *Solidaritätszuschlag* da iki Almanya'nın birleşmesinin yol açtığı gereksinimi karşılamak üzere getirilen bir zorunlu ödenti olarak kaldı.

1992 yılında *Fremdenbass* (yabancı düşmanlığı) ve *Rassismus* akımlarının arttığı görüldü. Almanca *Fremdenbass* sözünün olduğu gibi İngilizceye geçmesi, üzerinde durulmaya değer bir gelişmedir.

Ethnische Sauberung (etnik temizleme) de bu yılın olayları arasında geçer. Sırbistan ve eski Yugoslavya'dan kalan bölümleri "yeni Yugoslavya" adı altında birleştirmeye giriştiler. Bu yolda gerçekleştirilen girişimler "etnik temizleme" adı altında saklanmaya çalışıldı. Bu adın öfemizm yanında sınızm olarak değerlendirilmesi gerekir.

Yugoslavya'da yaşanan bu olaylar, 1992'de Amerika'nın keşfinin 500. yıl dönümü kutlamalarını çağrıştırmış oldu. Bu kutlamalar 100 yıl önceki Columbus kutlamalarına benzemiyordu. 1992'de geçmişten kalma Conquista, Eroberung, Invasion, Occupation, Kolonialismus, Genozid gibi suçlayıcı kavramlar ortaya sürüldü. Bu bağlamda Mainz kentinde düzenlenen 18. Open Ohr Festivalinde "das faule Ei des Kolumbus" (Columbus'un çürük yumurtası) sloganının kullanıldığı göze çarpar. Bu olaylarla ilgili olarak *Blaubelmensatz* deyimini Birleşmiş Milletler Örgütünün askerlerine verilen bir ad değeri kazandı.

1992'de *Lichterkette* (ışık zinciri) sözü sembolik bir değer olarak yaygınlaştı. Bu mum ışıklarıyla Almanya'daki yabancı konukların konutlarına yapılan yangın saldırılarına karşı çıkıldı. Ülkemizde de mum ışıklarıyla birtakım gösteriler düzenlendiğine tanık olduk. Bu gösterilerin Alman örneklerinden köklendiği açık bir gerçektir.

1993 yılında Mostar'daki Starı Most ("Eski Köprü") adlı köprünün yıkılmasının anlamı çok derindir. 1556 yılında Türkler tarafından yapılan bu anıtsal köprü Mostar'a adını verecek kadar değer taşımaktadır. Bu köprünün yıkılması *Tod der Brücke* (köprünün ölümü) olarak Almancaya geçti. Bu olay eski Yugoslavya'da gerçekleştirilen bir *Urbizid* (kent yıkımı) örneği sayıldı.

Maastricht Anlaşması (1 Kasım 1993) Avrupa'nın yaşamında önemli bir adım sayılır.

1993'te *Ostalgie* terimi ortaya çıktı. Üç yuz yılı aşkın bir zaman önce

Son Yılların Sözlere

Grekçe *nostos* 'yurda dönüş' ve *algos* 'ağrı, sancı, acı, sızı' sözlere birleştirilmesi yoluyla *nostalgia* diye bir tıp terimi oluşturulmuştu. Bu terim daüssıla'nın bilgince bir adı oldu. Bu anlamıyla bu terim gitgide genel dile geçmiş ve üç yüz yıldan beri 'geçmişe özlem dolu dönüş' anlamını kazanmıştır. Bu sözün değeri o denli artmıştır ki ondan yeni bir anlam taşıyan yeni bir söz yaratılmaya bile kalkışılmıştır. Örneğin TV oyuncusu Uwe Steimle, DDR nostaljisine *Ostalgie* adını takmıştır. Steimle *Ostalgie* sözünün patentini de almıştı. *Ostalgie*'de Almandada 'doğu' anlamına gelen *Ost* sözü değerlendirilmiştir.

Bu yıl içinde *Dino*, *dinozor* sözünün kısaltması olarak kullanıldı. Almandada atalardan kalma bir söz, "aus einer Mücke einen Dino machen" (bir sinekten bir dinozor yapmak) olarak güncelleştirildi. *Dinozor*'un Almandada güncellik kazanması *Jurassic Park* adlı başarılı Amerikan filmine dayanır. Bu filmün ülkemizde de büyük ilgi gördüğünü biliyoruz. *Dinozor*'u ilk çağlarda yaşamış, günümüze fosilleri kalmış bir sürüngen olarak biliyoruz. *Jurassic Park*'tan sonra *dinozor* dilimizde 'çok yaşlı kimseler' anlamında kullanılmaya başlandı. *Dinozor*'un bu anlamı Mina Urgan'ın *Bir Dinozorun Anıları* (İstanbul 1998) başlıklı kitabında ustalıkla değerlendirilecekti.

II Dünya Savaşına on gelen yıllarda Leipzig, Almanya'da yayın evlerinin toplandığı bir kültür kenti idi. Dilimizde bu kentin adı *leipska* sözünde saklanmış, 'Leipzig kentinde üretilen ipek' ve daha çok 'uzun, sarı ve yumuşak (saç)' olarak. O yıllarda Leipzig'de kitap panayırı düzenlendiğini biliyoruz. (*Panayır* sözünü bilinçli olarak kullandım. Bu sözün dilimizde *fuar*'a çevrilmesi daha sonraki yıllarda gerçekleşmişti. Örneğin İzmir Fuarı başlangıçta İzmir Panayırı olarak açılmıştı.) II Dünya Savaşının bitiminde bu kültür kenti DDR'de kaldı ve eski değerini yitirdi. Birleşmeden sonra Leipzig'de eski kültür geleneği ağırlık kazanmaya başladı. Kitap fuarları kentin yaşamında eski yerini aldı. Bu yıl da 21-24 Mart günlerinde Leipzig'de bir kitap fuarı düzenlendi. Fuarda DDR sonrasının yazarları çokluğu kazanmışlardır. Bu yazarlar arasında Christa Wolf'un bir ikon gibi kaldığı medyada dile getirilmiştir. Ona özenle yaklaşılması gerektiği de vurgulanmıştır. Wolf'un "Leibhaftig" başlıklı hikâyesinin toplam 100 000 sayı sattığı çarpıcı bir gerçektir. Christa Wolf'un yanında fuarda eski DDR yazarlarının çokluğu kazanması karşısında Alman medyasında "DDR yaşıyor" inancı bile dile getirildi.

Almandadan Rusçaya geçen sözlerin sayısı az değildir. *Butterbrot*, *Schlagbaum*, *Wachtmeister* gibi. Rusçadan Almandaya gelen sözler ise sayılıdır. *Samovar*, *Datscha*, *Trotka* ve *Sputnik* gibi. Bu sözlerin Türkçeye de *semaver*, *daça*, *troyka* ve *Sputnik* olarak geçtiğini biliyoruz. Yalnız, bizim *semaver*'in doğ-

rudan doğruya Rusçadan gelmediği anlaşılıyor. Rusça *samovar* biçimi Türkçeye Farsça yoluyla geçmiştir. Türkçe *semaver*'in içindeki uzun *a* Farsçadan kalma bir damgadır. Almancada alkışla karşılanan Rus kökenli birtakım siyasî kavramlar da vardır. Örneğin yetmişli yıllarda *Glasnost* (açıklık) ve *Perestroika* (yeniden yapılanma)'ya tanıklık eden tarihî bir söz olarak *Samizdat* 'yer altı yayın evi' Almancaya girecekti. Rusça *Glasnost* ve *Perestroika* yalnız Almancada kalmayarak, uluslar arası bir değer ve yaygınlık kazanaacaktır. *Glasnost* ve *Perestroika* ile dilsel bir siyasî mucizenin gerçekleştirildiğine tanık olduk. Yabancı alıntılara karşı tutumlu ve özenli davranan ülkelerde bile bu Slav kökenli sözlere kucak açılmıştı. Turizmde *perestroika*'dan söz edildiği gibi, *ökoglasnost* da gündeme gelmişti. *Glasnost* ve *perestroika* 1987 yılından kalma yeni kavramlardır.

1989 yılının Kasım ayında Berlin Duvarı yıkılmıştı. *Süddeutsche Zeitung*'a göre (24.9.1989), Duvar Yeni Çağın en çirkin yapısıdır. Duvarın ortadan kalkması ile "iki Alman dilinin yeniden birleştirilmesi" ağır bir sorun olarak gündemde yer aldı. 1991'den başlayarak Almanya'da bu yolda yeniden bir dil sorunu da yaşanacaktır. SSCB'nin kurduğu Berlin Duvarı yıkılmıştı, ama geçen 40 yıl içinde iki Almanya arasında bir "dil duvarı" örüldüğü gerçeği açıklık kazanmıştı. Alman Dil ve Yazın Akademisinin Weimar'da yapılan ilkbahar toplantısında Friedrich Schorlemmer, Almanya'da birtakım duvarların varlığına vurgu yapmış, bu arada "dil duvarı"ndan da söz etmişti. Rolf Schneider, "Notizen vom Untergang der DDR" başlıklı notlarında, Erich Honecker'in, Duvar'ın daha yüz yıl kafalarda yaşayacağını söylediğini açıklamıştı. Freinwalde'de bir evin duvarında göze çarpan bir graffiti gazetelerde yer almıştı: "Yeniden Duvar'ımızı istiyoruz." Batı Almanya'da da ana çizgileri ile buna benzer bir durum göze çarpar. Doğu Almanların başka bir dil konuştukları yolundaki inanç yaygındır. Ellili yıllardan yetmişli yıllara değin çok tartışılmış olan "dil ayrılığı" yeniden bir sorun olarak Almanları uğraştırmaya başlamıştı. Macar şairi Péter Nádas'a göre, doğulular ve batılılar "Almanca konuşuyorlar. Ancak iki değişik dil konuşuyorlar."

1989 yılının güz aylarında doğuda köklü bir dil devrimine girişilmiştir. Bunun üzerine doğuda dil hızla değişmeye başlamıştır. 4 Kasım'da Doğu Berlinlilerin gerçekleştirdikleri büyük gösteriden sonra Christa Wolf unutulmaz bir konuşma yapmıştı: "Her devrim girişimi dili de kurtarır."

Wir sind das Volk sözü *Wir sind ein Volk* biçimini alarak açık bir değer kazanacaktır. Ancak bu yolda 1991'de *Eulenspiegel* dergisinde yer alan bir fıkra çarpıcıdır. Batı Alman Doğu Almanca "Wir sind ein Volk" der. Doğu Alman Batı Almanca "Wir auch" diye yanıt verir. Bu fıkrada derin ve düşündürücü

Son Yılların Sözlere

bir gerçek saklıdır.

Eulenspiegel'deki fıkrayı açıklamaya çalışalım. Batı Almanın "Wir sind ein Volk" sözü "Biz halkız" demektir. Doğu Alman da bu söze "Biz de" yanıtını vermişse de Batı Almanın sözüne katılmadığını açıklamıştır. yani Batı Almanın "Batı ve Doğu Almanlar bir halktır" demek itediğini anlamazlıktan gelmiştir. Onun "Biz de" yanıtında Doğu Almanların da "Bir halk", yani ayrı bir halk oldukları dile getirilmiştir.

Bu fıkrada bir söz oyunu yoluyla bir gerçeğin sözlendirildiği açıktır. Sırası geldi. Bu bağlamda Rusya ve SSCB'nin sınırları içinde kalmış olan dildaşlarımızın 1991 olayından sonra Kırgızca, Kazakça, Özbekçe, Tatarca, Nogaycayı "dil" diye değerlendirdiklerine tanık olduğumuzu açalım.

1990 yılında *Einheit* (Birlik) ve *Vereinigung* (Birleşme) kutlandı ve 3 Ekim Birlik Bayramı (Fest der Einheit) ilân edildi. D-Mark Doğuya girmiş, bütün umutlar pazar ekonomisine yönelmiştir. Bu *Ernüchterung* (Richard v. Weizsäcker) evresi bu güne değin sürmektedir. 1987 Atatürk Barış Ödülünü kazanmış olan eski Alman cumhurbaşkanının bu sözünü dilimize "ayılma" veya "uyanma" diye çevirebiliriz.

Doğuda "kardeş ülke", "beş yıllık plân", Marxismus-Leninismus, SSCB gibi dilden düşmeyen sözler artık ağıza alınmaz oldu. SSCB sonrasında Rusya adı yalnız Rusya olarak kaldı, eski SSCB'ye *Rusya* adı verilmesinden ozenle kaçınıldı. *Genosse* (Yoldaş) hitabı geçerliğini yitirdi. Artık *Freunde* (sovyetische Genossen, Soldaten) sözünün yerini normal olarak die *Russen* (Ruslar) adı aldı. Bunun gibi, Komünist Partisi merkez komitesinin sürekli organı olan Politbüro da tarihe karıştı...

Almanya'nın birleşmesinden sonra ortaya çıkan dil sorunlarının yalnız Almanları ilgilendirdiği düşünülemez. Bunlara benzer sorunlar bütün uygar ülkelerin güncel sorunları arasında yer alır. Özellikle uzun yıllardan beri köklü bir yazı reformu ve kapsamlı bir dil inkılabı gerçekleştiren ülkemizin dil alanında tartışılmaya değer sorunları az değildir. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliğinin 1991 yılında dağılması bizim dil konusundaki sorunlarımızı bir kat daha artırmıştır. Azerbaycan, Türkmenistan, Kırgızistan, Kazakistan, Özbekistan gibi Türk cumhuriyetleri kuruldu. Bu devletlerin durumu ana çizgileri ile Doğu Almanya'nın konumuna benziyordu.

Batı Almanya ile Doğu Almanya arasındaki ayrılık 40 yıl sürmüştü. Bu ayrılığın Alman dilinde derin boşluklar açtığını gördük.

Azerbaycan, Türkmenistan, Kırgızistan, Kazakistan, Özbekistan'da Rus baskısı Rusya döneminde başlamıştı. Bu baskının SSCB yıllarında bir kat ağırlaştığını biliyoruz. Böylelikle geçmiş çağlarda başlayan Rus baskısının

Rusya ve SSCB Türkleri arasında dil bakımından uçurumlar açtığı bir gerçektir. SSCB döneminde girişilen yazı reformları bu uçurumları bir kat daha derinleştirmiştir. SSCB yıllarında ekonomik ve toplumsal yaşamda birtakim girişimler denenmiştir. Bu girişimler Türklerin dillerine Rusça sözlerin girmesini gerektirmiştir. Bunun sonucu olarak SSCB Türkleri arasında Doğu Almanya ile Batı Almanya arasındaki “dil duvarı”na benzer bir duvar örüldüğü saklanamaz. 1991 olayından sonra bağımsızlıklarını elde eden dildaşlarımızın, Weizsäcker’in sözleriyle söyleyelim, artık uyandıkları sevindirici bir gerçektir. Bu uyanış ilk olarak yazı reformlarında dile getirilecektir. Bu yolda Almanya’dan örneklenmek olanak ve kolaylığı vardır. Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan, Özbekistan’da reformlara girişildi. Bu alanda ilk olarak Azerbaycan’ın yeni bir yazı sistemi kurduğuna tanık olduk. 1 Ağustos 2001 Çarşamba günü Azerbaycan’da yeni yazıya geçilmiş oldu. Kiril yazısı büsbütün yasaklandı. Azerbaycan’daki yazı reformunun, Rusçadan kalma sözlerin ayıklanması yolundaki çabalarla sürdürüleceği doğaldır. Doğu Almanya örneğinde olduğu gibi. İlk olarak yoldaş sözünü kurtarmak gerekecektir. Eski yıllarda dilimizin *arkadaş*, *kardeş* gibi güzellikleri yanında ‘yol arkadaş’ı olarak *yoldaş*’ı üzerindeki kızıl damga nedeniyle kullanmaz olmuştuk.

Buna benzer örnekler dildaş ülkelerin sözlüklerinde çoktur. O açıdan bu ülkelerde sözlüklerin ozen ve titizlikle bir süzgeçten geçirilerek normalleştirilmesi kaçınılmaz bir koşuldur.

Azerbaycan’ın dil alanındaki tutumu Türkmenistan, Kırgızistan, Kazakistan, Özbekistan için göz önünde tutulmaya değer bir örnektir, sanırım. Lâtin alfabesine dayanan yeni yazı sistemlerinin, Türkler arasındaki ilişkilerin gelişmesini kolaylaştıracağı açıktır. Kültürel alandaki ilişkilerin güçlenmesi sağlanacağı gibi, alış veriş alanındaki bağların gelişmesine de yol açılacaktır. “Dilde birlik” (Gaspıralı İsmail) yolunda sağlam adımlar atılmış olacaktır.

Almanya’nın bölünmesinin dil alanındaki kalıntı ve uzantıları bizim için gözden geçirilmeye değer örneklerdir.

Doğu Almanya’nın Batı Almanya ile birleşmesinden sonra ortaya çıkan bütün sorunları uzun uzadıya tartışarak değerlendirmek uzun sürecektir. Yarıımızın darlığı karşısında sözü kesmek gerektiğini biliyoruz. Ancak Almanya’da yaşanan sorunlarla 1991’den sonra karşılaştığımız gelişmeler arasındaki büyük benzerliği vurgulamaktan kendimi alamayacağım. O açıdan Almanlar arasındaki dil gelişmelerini özet olarak çizgilendirmeye çalıştım.

Almanya’da 30 yıl içinde seçilen yıllık sözleri toplu bir bakıştan geçirdik. Bu süre içinde Alman dilinin birçok yeni kavram kazandığını gördük. Ama

Son Yılların Sözlere

Almanca yanında başka dillerin de bu seçimlerden kazanç sağladıklarına tanıklık ettik. Türkçenin de Almanya'daki örneklerden birtakım yeni değerler elde ettiğini göz ardı etmeyelim.

Almanya'da 30 yıldan beri yapılan "yılın sözlere" seçimlerinin getirdiği yeni söz ve kavramlardan birkaç örnek vermek üzere yola çıkmıştık. Bu yolda Doğu Almanya ile Batı Almanya arasındaki dil sorunları üzerinde durmak gereksinimi ile karşılaştık. İki Almanya arasındaki ilişkilerle 1991'den sonraki olaylar arasında büyük benzerlikten söz ettik. *Türk Dili*'nin dilsever okurlarını son yılların sözlere konusunda bilgilendirmek düşüncesinden ara sıra uzaklaştığımı bilincindeyim. Özünde bu yolda üzerinde durulmaya değer birçok sorun ve örnekten söz edilebilir.

Ama Mercimek Ahmet'in önerilerine uyarak sözü "uzun etmeyelim". Almanya'da Alman Dili Derneğinin yaptığı söz seçimlerine benzer bir girişim ülkemizde de yapılamaz mı? Düşünüyorum...değil, inanıyorum ki yılların bitiminde seçilecek sözlere dilimize yeni değerler, yeni kavramlar, yeni kazanımlar, yeni güzellikler getirecektir. Ve Türk Dil Kurumunun çatısı altında toplanmış olan uzmanlar, bu seçimleri özen, titizlik ve yansızlık ile gerçekleştireceklerdir, inancındayım.